

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Žaneta Jozífková

Obřady a tradice v hinduismu

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci na téma „Obřady a tradice v hinduismu“ vypracovala samostatně a veškerou využitou literaturu jsem uvedla do seznamu použité literatury.

V Olomouci dne:

Žaneta Jozífková

Poděkování

Děkuji tímto panu ThMgr. Dušanu Špinerovi, Ph.D. za jeho drahocenné rady, které mi poskytl při vedení bakalářské práce. Dále děkuji rodině, která mě v tomto hektickém období podporovala.

Obsah

Úvod	5
1 Význam hinduismu.....	6
2 Rituál - oběť.....	11
2.1 Oběť	11
2.2 Obřad ohně	13
2.3 Obětování	13
2.3.1 Rituál duróhana	14
2.3.2 Díkša	15
2.4 Posvátná voda	15
3 Obřady a tradice v domácnosti.....	17
3.1 Púdža	17
3.2 Modlitby	18
3.3 Denní režim.....	18
4 Obřady v chrámě.....	20
5 Svátky a poutě	21
5.1.1 Dívalí	21
5.1.2 Rakša bandan	22
5.1.3 Holí.....	22
5.2 Poutě.....	22
5.2.1 Kumbhméla.....	23
6 Rituály životního cyklu.....	25
6.1 Rituály od početí po narození	25
6.2 Narození.....	26
6.3 Vstup do vzdělání.....	28
6.4 Před svatbou.....	30
6.5 Svatba	31
6.6 Po svatbě	32
6.7 Pohřeb.....	33
6.7.1 Úděl vdov.....	35
Závěr	36
Seznam použité literatury	37

Úvod

Proč právě téma obřady a tradice v hinduismu? Důvod zvolení tohoto tématu je čistě osobní. Zájem ve mně podnítil učitel na střední škole, kdy mě hinduismus začal doslova fascinovat. A od fascinace už chyběl jen malý krůček k tomu, abych si tento námět vybrala pro bakalářskou práci. Konkrétněji jsem začala přemýšlet, poté co jsem si začala všímat, jakým podílem se hinduismus projevuje v běžném životě, a tak vzniklo toto religiózně pojaté téma.

V hinduismu se ukrývá mnoho rozmanitých obřadů a tradic. Ať už jde o krvavé masové rituály, nekrvavé obřady, slavnosti, povinné náboženské poutě, motlitby, rituály v chrámech, domácí rituál či obřady životního cyklu. Tato bakalářské práce má za úkol poodhalit roušku tajemství a nahlédnout pod pokličku indického náboženství.

V první kapitole se věnuji významu hinduismu. Možná si to mnoho z nás neuvědomuje, ale prvky hinduismu dnes najdeme po celém světě. Je to především díky józe, která ovlivňuje způsob života mnohých lidí. Avšak jóga není jediným mimořádným aspektem tohoto pozoruhodného náboženského systému, je to i důkladně promyšlený systém reinkarnace, se kterou úzce souvisí myšlenka neubližování zvířatům, lidem a ze které by si každý mohl vzít příklad. Řada příkazů a poznatků vychází z literárních památek, proto mi připadalo nutné zmínit i ty.

Druhá kapitola je o obřadech a obětech obecně, zmiňuji zde i některé další významné složky rituálu jako je např. posvátná voda, která hraje při každém rituálu důležitou roli. Ve druhé kapitole je popsáno i obětování, ke kterému docházelo dříve a to k obětování zvířat, které dnes už není tak časté.

V dalších kapitolách konkrétně popisují, k jakým rituálům dochází doma, seznamují s obřady konanými v chrámě a s tím spojené uctívání bohů a oslavování svátků. Jelikož tradiční roli v životě hinduisty hrají poutě, nemůžu opomenout ani je, zejména pak nejvýznamnější a největší pouť na světě – Kumbhmélu.

Poslední kapitola se týká nejdůležitějších obřadů v životě hinduisty, a to rituálů životního cyklu – narození, vzdělávání, svateb a pohřbívání, které je v Indii obzvláště typické.

Cílem bakalářské práce je podat přehledný souhrn těchto rituálů a tradic, ke kterým v životě hinduisty dochází. Nutno dodat, že se jedná o práci čistě teoretickou, která je zpracována na základě studia a analýzy dostupné literatury.

1. Význam hinduismu

Mnoho lidí v dnešní době vyhledává čím dál častěji inspiraci, pomoc, duchovní uspokojení ve východní filozofii. Jednou z východních praktik je i hinduismus. Jeho velký přínos spočívá kromě jiného v tom, že je velmi tolerantní vůči ostatním vyznáním. Hinduismus patří mezi nejstarší náboženství na světě. Svou kolébku má v Indii, ale najdeme ho i např.: v Tibetu, Afghánistánu, Africe. Avšak hinduismus není jen náboženství, Dušan Zbavitel charakterizuje hinduismus jako *nábožensko-sociální organizaci převážné většiny indického obyvatelstva*. Všechny své věřící zařazuje do skupin, tzv. kast¹. Pro lid to znamená mnoho zákazů a příkazů v různých oblastech lidského života např.: zákaz uzavírání sňatků mimo kastu nebo zákaz změnit kastovní příslušnost. Kastovní systém je jen jedním z mála znaků, kterými se hinduismus liší od ostatních náboženství. Na co je potřeba brát největší zřetel je, že hinduistou se člověk musí narodit, z toho vyplývá, že minimálně jeden z rodičů je hinduista. Protože se hinduistou nemůže stát kdokoli, můžeme říci, že hinduismus je náboženstvím výhradně indickým. Ačkoliv je tato tradice vymezena zejména na Indii, je zajímavá svou nejednotou a mnohotvárností. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 6 – 7)

Hinduisty spojuje především víra v reinkarnaci. Je to jeden z hlavních rozdílů, kterým se liší od ostatních vyznání. Reinkarnace je znovuvtělování nebo znovuzrokování. „*Je to názor, podle něhož se lidé nebo i všechny bytosti znovuzrojují v prakticky nekonečném sledu životů a který je obvykle spojený s možností dosáhnout nějakého ideálního konečného cíle.*“ (Werner K., 1996, str. 184) Reinkarnace vykládá i běžný a významný úkaz, za který se považuje sestoupení některého z bohů na zem do lidské, nebo zvířecí podoby. Rozdíl mezi znovuvtělením člověka a reinkarnací boha v lidské formě je ten, že u bohů je podnětem pomáhat v těžkých situacích na světě, zatímco lidskou podobu znovuzrození stanovuje odměna za dobré činy nebo za špatné chování čili karmový zákon. (Zbavitel D., 1997, str. 103)

Pro hinduistu je hlavní součástí života skutek – karma, která řídí znovuzrození, cyklus smrti a koloběh životů, z něhož se duše – átman snaží osvobodit. Karma je soubor skutků z celého současného života, který je vyhodnocen a podle toho, jak je vyhodnocen, je určen úděl jedince v příštím životě. Karma také ujasňuje, proč se úděl jedinců odlišuje, znamená to,

¹ Nejníže jsou šúdrové (dělníci), po nich to jsou vaišjové (obchodníci, rolníci, řemeslníci) dále kšátrijové (válečníci a vládcové) a nejvýše stojí brahmáni (kněží, myslitelé, učenci), mimo kastovní systém stojí tzv. nedotknutelní. Indové tyto čtyři třídy nazývají „varny“. (Küng H., 2007, str. 55)

že každý člověk má osud ve vlastních rukou např.: kdo se chová mravně a ctnostně se může v příštím životě narodit jako příslušník vyšší kasty. Z toho plyne, že karma je podstatou reinkarnace, i když ovlivňuje cestu átmana, je spojena s tělem, nikoliv s naší duší. Právě kvůli karmě je v pohybu kolotoč uskutečněných skutků, tělesného jednání, odměn, tužeb a dokáže-li někdo překonat spojení s karmou, vysvobodí tím átmana z oběhu života a smrti. Překonání karmy a vysvobození je účelem veškerého odříkání a života nekompromisního brahmána, který chce jít správnou cestou. Vedle principu átman existuje princip brahma. Brahma je původem všeho, co existuje. Abychom získali jednotu átma a brahmy, musí se překonat několik překážek, kterou oba principy obsahují. Postupným zdoláváním se hinduista dostane k žádoucímu stavu blaženosti. (Jordan M., 2000, str. 44 – 45)

Své podstatné místo ve spojení obou principů má jóga. Slovo jóga pochází ze sanskrtského kořene a znamená „spojit se“. Podle historických badatelů se jóga v Indii praktikuje už od pradávna, jako důkaz slouží rytá pečetidla z jednoho centrálního místa kultury poříčí Indu – Mohendžo-dára. Vyobrazené pozice na některých těchto pečetidlech jsou velmi podobné jedné z meditačních pozic klasické jógy. Záměrem toho, kdo praktikuje jógu, je docílit duchovního naplnění a odkrytí nejvyšší reality askezí a zbavení se světských tužeb. Tím se dosáhne moudrosti, která reprezentuje nejvyšší a nejmravnější způsob existence. Nejvíce jógu jako disciplínu mají v oblibě šivaisté, stoupenci boha Šivy, kterého považují za Mahájógina. Jóga se považuje za nejúčinnější způsob, jak docílit vysvobození spoutaného ducha bránícího neomezenému poznání „já“, patří k primárnímu pravidlu uctívání Šivy odhalující nejvyšší pravdu. Jóga zahrnuje cvičení v celé řadě sfér z části mentálních a z části fyzických zahrnující ovládnutí dechu, regulování dechu do šesti fyzických center – čakr, opakování posvátných slabik ÓM², oddálení smyslů od hmotných impulsů. Po tělesné stránce při meditaci se jogínovi doporučuje zaujmout určité pozice – ásan, které umožní jogínovi vytrvat bděle a nehnutě po delší dobu. Většině lidí se nikdy nepodaří dostat dál než k základním meditačním technikám, v kontrastu stojí nejzkušenější jogíni, o kterých se tvrdí, že získali takovou sebekontrolu, že jim umožňuje činit nadpřirozené jevy např.: zvětšit se do obří velikosti nebo naopak zmenšit se na rozměr zrnka písku. Jóga, která je nejrozšířenější v moderním západním světě a která podporuje fyzické i psychické zdraví, ve skutečnosti nemusí mít nic společného s tradičním indickým pojetím. Zatímco staří mudrci

² Slabika ÓM je považována za klíčovou mantru v hinduismu. Symbolizuje vysvobození se z cyklu znovuzrození. Vyslovuje se A – U – M. A značí bdění, U snění a M hluboký spánek a dokonalé ticho. ÓM se pronáší i u některých rituálů. (Kirste R., 2002, str. 89)

a kněží se uváděli do transů, které jóga vyvolává, aby viděli božské zjevení a získali moudrost, filozof Pataňdžali³ ve svém spisu Jógasútra⁴ charakterizuje jógu jako nástroj fyzického cvičení a sílu vůle sloužící k ustání všech změn ve vědomí. Jádrem jógy je pránájáma, ovlivňování životního dechu – prány. Údajně může jogín po intenzivním tréninku omezit svůj metabolismus na takovou úroveň, že srdeční tep klesne na nepostřehnutelnou hladinu a zdá se, že jogín vůbec nedýchá. Tímto způsobem přemůže veškeré obavy o udržení jeho tělesných funkcí, pronikne do stavu očištění a má schopnost docílit úplného duševního vědomí. Podle hinduismu je jóga jen jedna z několika variant, jak docílit úplného vědomí a uniknutí od karmy. Jóga si získala maximální oblibu lidí na celém světě, je to i proto, že přispívá k harmonii těla a duše a udržuje fyzickou kondici. (Jordan M., 2000, str. 58 – 59)

V Patandžaliho Jógasútre se objevuje další z pozitivních aspektů hinduistické víry. Jógasútra obsahuje osm částí, z nichž na prvním místě je tzv. ahimsá⁵ – neublížování. Asi nikoho nepřekvapí, že náboženství vyznávající cyklické střídání životů, se snaží vyhnout ublížování všem živým organismům. Podle tohoto názoru se vymezuje i přístup hinduistů k přírodě. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 46)

Nezastupitelnou úlohu v hinduismu hrají zvířata. Za nejposvátnější zvíře v Indii je považována kráva. Hinduisté krávu uctívají už dlouho a zároveň jí ztotožňují s Matkou Zemí, protože obě zúrodnují půdu a jsou zdrojem obživy. Toto posvátné zvíře je údajně ztělesněním dobrodiní bohů. Proto jsou na znázorněních krávy často vyobrazena různá božstva, obývající tělo krávy. Kráva je jedním z nejvzácnějších darů, které bývají darovány při hinduistických náboženských rituálech. Podle počtu darovaných krav se určuje majetek rituálního patrona. Při náboženských obřadech se používá pět produktů krávy, jsou to: máslo, tvaroh, mléko, hnůj a moč. Traduje se názor, že tyto produkty jsou očištné. Po celé Indii je běžné, že se krávy volně pohybují po ulicích měst a jsou uctívány hinduisty, kterým se pletou do cesty. Hinduista věří, že když se krávy dotkne uctivým gestem a pomodlí se, kráva mu splní každé přání. (Littleton C. Scott, 1998, str. 32)

Kráva ovšem není jediné posvátné zvíře v Indii. Za posvěcená zvířata se považují jedovatí hadi, zvláště kobry. Lidé se domnívají, že ve svých norách schovávají nejvzácnější

³ Pataňdžali žil někdy mezi druhým a pátým stoletím před Kristem a jeho nauka pocházela prý od samotného Šivy. (Jordan M., 2000, str. 59)

⁴ V Jógasútre není bůh Šiva pod svým jménem, ale uvádí se pod přívlastkem Íšvara – Nejvyšší pán. (Jordan, M., 2000, str. 59)

⁵ Někdy též ahimsá

skvosty a že hadi jsou ztělesněním dobrých i zlých božstev. O hadech koluje po celé Indii spousta pohádek a na konci července se slaví hadí svátek. Na různých místech v Indii se pak uctívají opice, veverky, papoušci, sloni, krokodýlové nebo ještěrky. Zabití posvátné krávy, podobně jako vražda bráhmana je hřích. Po celé Indii platí zákaz požívání telecího, hovězího a vepřového. Požívání posvátného zvířete je rovno kanibalismu a vepřové maso se nemůže jíst, protože je považováno za nečisté. Zákazy požívání různých druhů masa se liší místně, někde je omezen na ryby, jinde na drůbež. Jediné maso, které je povoleno jíst, je skopové. Ovšem většina lidí hinduistického vyznání jsou vegetariáni. Po příčině pátřejme právě v myšlence áhinsy. Áhinsa je součástí každodenního života. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 247) „*Ahinsá jako nenásilí se stala pojmem známým po celém světě díky Gándhímu a jeho hnutí pasivního odporu v boji proti britské koloniální vládě.*“ (Filipský J. a kol., 1996, str. 7)

Značný vliv hinduismus přikládá slušnému chování svých vyznavačů. Z toho důvodu zasvěcuje mnoho pozornosti na vypracování pravidel lidského vystupování a sociální interakci známého pod jedním z klíčových pojmů hinduismu – dharma. Dharma je soubor stálých přírodních norem, které ovládají chod světa a jeho populaci, přírodní děje, chod planet a průběh lidské existence. Hinduisté používají termín sanátanadharma – věčný řád. Dharma určuje narození člověka, stáří a smrt. Kromě toho stanovuje účel jedince podle skutků v tomto a dalším životě. Vysvobodí-li se jedinec z koloběhu života, vysvobodí se z dharmy. Dharma obsahuje několik složek, kterým je na rozdíl od dharmy třeba se naučit. Jsou sebrány v kodifikovaných spisech nazvaných dharmasútry nebo dharmasástry. Nejvíce uznávanou se stala Manuova dharmasástra. I v té je obsaženo několik podskupin. Jednou z nich je Varnášramadharma, tedy věčný řád stavů. Určuje základní povinnosti člověka, které vyplývají z toho, k jaké kastě je přiřazen. Nejnižším šúdrúm přikazuje sloužit vyšším třídám. Vaišjúm nařizuje chovat dobytek, věnovat se zemědělské činnosti, dávat dary, obchodovat a učit se. Pro kšátrijs znamená dávat dary, učit se a ochraňovat živé bytosti. Bráhmani mají předepsáno přijímat dary, přinášet oběti a učit ostatní i sebe. (Zbavitel D., 1993, str. 32 – 33)

Významnou složku života hinduisty tvoří literární památky. Ty úplně nejstarší védy⁶ obsahují soubory veršů, které zaujímají řádné místo v náboženském životě. Studování véd vždy bylo a je výsadním právem bráhmanů. K védám byly později sepsány pomocné texty: bráhmany, zabývají se vysvětlením a popisky obětí, aránjaky, záhadná pojednání o obřadu

⁶ Védy mají čtyři části: Rgvéd – zahrnuje chválu bohů a rituály s tím spojené. Sámavéd – obsahuje verše, které se zpívají u obětních rituálů. Jadžurvéd – pojímá verše, které recitují kněží kontrolující védskou oběť. Atarvavéd zahrnuje kouzla a zařikání. (Littleton C. Scott, 1998, str. 20)

a upanišady, které jsou považovány za jednu z prvních filozofických literárních památek a také podávají výklad karmy. Původem nenáleží védské texty do hinduismu, ale přesto je hinduismus přijal za svou nejposvátnější tradici. Obyčejným lidem jsou však bližší nejdelší indická díla, eposy Mahábhárata a Rámájana.⁷ Původně se jednalo o světskou epiku, ale hinduismus obě díla povznesl na náboženskou rovinu. Do dějin hinduistické mytologie vstoupil epos Rámájana se svým hrdinou Rámou, který byl identifikován jako jedno ze znovuzrození boha Višnu. Mahábhárata je pokládána za soubor ideálů hrdinů a hrdinek a stala se tak zásadním pravidlem hinduistické etiky. Součástí eposu je Zpěv Vznešeného – Bhagavadhíta. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 90 – 92)

Bhagavadhíta obsahuje 18 zpěvů. Celé dílo je formou rozhovoru mezi Kršnou a Ardžunou. Rozmluva se odehrává v předvečer rozhodující bitvy mezi Pánduovci a Kuruovci. Kršna hrdinovi odhaluje cesty, které vedou k nejvyšší skutečnosti. Mezi nimi je i tzv. Cesta činu, kde Kršna radí osvobodit se od sobectví a lhostejnosti a doporučuje konat svou práci bez touhy po odměně. (Janíček R., 1989, str. 1 – 49) „*Západnímu čtenáři může připadat zvláštní, že vyučování probíhá na bitevním poli. Avšak bez ohledu na Ardžunovu karmu, která jej žene do bitvy, bitevní pole je tu symbolem neustálého boje, který svádí síly dobra a zla uvnitř člověka, boj mezi jeho ego a jeho vyšší podstatou.*“ (Filipský J. a kol., 1996, str. 37)

Svaté texty nic neříkají obyčejným a prostým lidem. I když je celá indická tradice velkolepá, skoro polovina Indů v současnosti neumí číst ani psát a téměř polovina dětí školou povinných ji nenavštěvuje. Pro každého takového člověka jsou podstatné hlavně nespočetné náboženské rituály, jež je možné provádět v přírodě, chrámu či doma. (Küng H., 2007, str. 60)

Za zmínku stojí také tradiční indické lékařství zvané ajurvéda. Společně se západní medicínou zápolí proti nemocem a přitahuje na sebe pozornost západních expertů, kteří oceňují její významné výsledky v léčení nervových, kožních, revmatických chorob i onemocnění kostí a svalů. Lékaři bez vysokoškolských diplomů a lékařských titulů používají k léčení jen živočišných, minerálních a bylinných léků. (Zbavitel D., 1982, str. 170)

⁷ Mahábhárata autorství je připisováno světcovi Vjásovi. Rámájana je dílem Válmíkiho. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 92)

2. Rituál – oběť

Vykonání rituálů v hinduismu je mimořádně složité a různorodé. Obsahuje oběti s prolitím krve, masové obřady, slavnostní průvody, veřejné modlitby, chrámové bohoslužby, ale i soukromé obřady domácího rituálu. (Marková D. a kol., 1996, str. 102)

V hinduismu má rituál hluboký význam a patří mezi jeho nejcharakterističtější znaky. Jediné, co se za poslední staletí nápadně změnilo, je postoj k oběti. Nejčastější podoba má svůj původ ve védách, v kterých šlo o obětování zvířat. (Jordan M., 2000, str. 50)

„Rituál je sled symbolických úkonů, které pro vyznavače reprezentují kosmické a duchovní procesy, s nimiž jsou individuálně a kolektivně spjati tajemným vztahem a které mohou těmito úkony ovlivnit. V jiné formulaci lze říci, že rituály představují pro věřící formu styku s bohy nebo Bohem či s transcendentnem.“ (Werner K., 1996, str. 156)

2.1. Oběť

„Oběť je rituální zpřítomnění principu vzájemnosti mezi jedincem nebo komunitou a vesmírem obvykle konkretizovaným v podobě Boha nebo bohů. Ve védské době, stejně jako v jiných archaických kulturách i v pozdějším hinduismu, jde obvykle o druh „smluvní transakce“ mezi dílčím aspektem univerzální reality a obětníkem; účelem smlouvy je dosažení určitého cíle. Princip vzájemnosti zaručuje výsledek neboli dodržení smlouvy transcendentními partnery. Jinak řečeno: víra v účinnost oběti je podložena přesvědčením, že transcendentní mocnost oběť potřebují. Snad pravěký člověk, který měl tak blízko k přírodě, instinktivně vytušil fakt, že jeho život závisí na univerzální síle nebo přírodních silách a jejich rovnováze, a příroda a její fungování nebo i zachování světa závisí na postojích a akcích člověka.“ (Werner K., 1996, str. 136)

Rituál musí být souborem vyhovujících volených dílčích jednání. Náležitou kombinaci prvků je třeba vybírat podle záměru, kterého se chce docílit. K docílení dlouhověkosti se například odříkává sto veršů, k zajištění potomků sedm set dvacet. Obětuje-li ten, kdo je nečistý, nebo obětuje-li bez svolení bráhmanů, musí odrecitovat osm set veršů, má-li v úmyslu dostat se do nebe, tak tisíc. Různým cílům oběti se uzpůsobuje pronášení posvátné slabiky ÓM. Seběmenší přestupek proti určeným podrobnostem může mít nepředstavitelné následky. Přehození slovosledu, přeroknutí, dokonce i nesprávné umístění přízvuku, může

obětujícího riskantně ohrozit. Věřící musí mít ke knězovi důvěru. Prakticky se věřící vydává duchovnímu na milost a nemilost, protože duchovní mohli libovolně, ať už z ledabylosti nebo úmyslně způsobit jeho zkázu. Ani sebezpozornější volba kvalifikovaných kněží toto riziko neodstranila, maximálně ji zmenšila, protože vědomosti kněze zaručovaly, že neudělá náhodné mýlky. Je tu však ještě jedno zlověstné riziko, a to zda se kněz nepokusí zneužít toho, že má osud obětujícího ve vlastních rukou. Tento problém se řeší tak, že před začátkem rituálu se obětující a obětník slavnostním slibem zaručí, že si navzájem neublíží. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 29 – 31)

Oběť je nadpřirozeným zásahem, jenž ovlivňuje svou individuální energií. Od jednoduchého kouzelnictví se liší výhradně pravidelností a potřebností. V bráhmanech je uváděn člověk jako nejefektivnější z pěti obětí, jejichž sestupné uspořádání vypočítává člověka, koně, býka, skopce a kozla bez rohů. Docházelo k podřezávání oběti, ale tento způsob byl již v době bráhman na ústupu. Ve snaze uspokojit změněné společenské postoje a texty docházelo k vyrábění přikázaných obětí z hlíny a ze zlata. Lze proto předpokládat, že lidská oběť byla vystřídána zvířetem. Časem se z ekonomických důvodů přestalo upouštět od obětování býků a koní a nejčastějším obětním zvířetem se stalo nejlevnější kůzle. Je určitě pochopitelné, že učení o oběti se svým letargickým zautomatizovaným obřadnictvím nezadržitelně upadalo. Bráhmany hlavně vyčleňovali pět typů obětí – lidem, tvorům, bohům, předkům a pro brahma. Každodenní činností je konat oběť těmto pěti typům obětí. Zde je znamení nového směru, neznámého a otevřeně protikladného duchu bráhman. Nová orientace rozvinula cestu k úvahám mudrců véd, upanišad, podle jejichž nauky nevede k cestě vysvobození konání oběti, jelikož úplně postačuje samotné vědění. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 29 – 31)

Další typ oběti se objevuje v Atharvavédu. Zásadním úmyslem oběti už není výstup na nebe, ale naopak snaha dosáhnout pozemského blahobytu a odvrhnout nepřátele a protivníky kouzelnou mocí obřadu. V další fázi se pak objevují symbolické oběti, při kterých byl kouzelný obřad podstatně zjednodušen. Sem spadají všechny oběti zvané savy, které se rozdělují na oběti příležitostné, běžné a na oběti plnící specifická přání. Savy sloužily k různým účelům. Atharvavéd přisuzuje zázračné schopnosti atharvanům. Sotva se atharvan objeví ve vesnici, zlí duchové zmizí. Atharvané věří v tzv. brahma. Toto brahma je podle nich nadpřirozenou silou dosaženou zasvěcením a odříkáním. Je to kouzelná moc rituálu a shoduje se se samotnou obětí. Brahma obklopuje všechny účastníky oběti, obětníky, obřadní

náradí, oltář i oběť. Atharvavéd představuje přechod k mechanickému kněžskému obřadnictví bráhman. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 23)

Pro védskou oběť je důležitý oheň, který vynáší obětinu ve formě kouře do nebe a slouží k očištění. Pro obětování je potřeba sestavit obětní oltář, který musí být postaven z cihel a po aktu obětování se zničí. Védská oběť může být veřejná nebo soukromá. Veřejný obřad je většinou reakcí na státní požadavek a zúčastní se ho početnější množství bráhmanů. S podobnými velkými oběťmi se můžeme setkat i v dnešní době. Jedny z posledních velkých obětování probíhaly v padesátých letech jako odezva na rostoucí nebezpečí jaderné války. Hinduisté věří v prostý rozum, který jim říká, že oběť přináší odměnu. Věří se, že bohové jsou závislí na oběti a člověk přinášející oběť je závislý na bozích. Předpokládá, že oběť pomáhá krotit přírodní katastrofy jako je zemětřesení nebo povodně. Obětování bylo nahrazeno duchovním cvičením mysli, obzvláště obětování zvířat, s kterým už se v dnešní době téměř nesetkáme. Hinduisté také věří v přítomnost kast v jedinci. Znamená to, že každý je povinný nést rituální zodpovědnost šúdry, vaišje, kšátrije a bráhmana. Každý jedinec se musí naučit základy svatých textů a obřadů, podstoupit vojenskou službu, zdokonalovat se pro výkon povolání a také dělat nějakou fyzickou práci. (Jordan M., 2000, str. 50 – 51)

2.2. Obřad ohně

Oheň od začátku hraje v hinduismu hlavní roli. Už ve védách je obdivován za svou sílu, kterou dokáže způsobit blesk. A následně, když se ho člověk naučil rozdělat a využít ve svůj prospěch. Oheň zaujímá zásadní místo v kulturním vývoji lidí. Hinduisté slaví obřad ohně. Oheň je obsažen ve všem např. ve slunci, v blesku, na zemi slouží k přípravě pokrmu. Používá se při obřadech jako obětní oheň a při spalování mrtvých jako prostředek k přemístění duše do nebe. Oheň symbolizuje věčný cyklus přírody. (Küng H., 2007, str. 61 – 62)

2.3. Obětování

Nepříznivé následky má sebemenší vyrušení při obětování. Proto je v textech obsažena řada preventivních opatření, aby oběť nebyla vyrušena. Oběť spojuje nebe se zemí. Bohové se krmí tím, co jim obětují lidé na zemi a stejně tak lidé se živí dary, kterých se jim dostává z nebe od bohů. Lidé nemusí mít obavy, že by jejich oběť připadla nevhod, protože bohové

jsou vždy při chuti. Bohové přicházejí do stavení obětujícího ještě před obětí. Rozhodující chvíle se dostaví tehdy, když obětník uchopí obětinu. To se prý tlačí bohové jeden přes druhého a každý křičí, že oběť je adresována výhradně jemu. Proto musí bráhman nahlas označit toho, pro koho je oběť určena, tím vnutí bohům kázeň a úctu k hierarchii a zabrání tím hádce mezi bohy, protože by jinak zisk oběti přišel vniveč. Správně zakončená oběť přináší štědré ovoce. Má-li oběť přinést potřebný efekt, musí být doprovázena podstatným faktorem – kněžskou mzdou. V bráhmanech jsou kněžské mzdy hojně vykládány. Respektovány jsou čtyři typy mzdy – krávy, koně, zlato a oděv. Cena se stanovuje podle důležitosti oběti. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 26 – 27)

2.3.1. Rituál duróhana

Ilustraci svědomité obřadní techniky znázorňuje rituál duróhana – obtížný vzestup. Má dvě části – vzestupnou a sestupnou. V první řadě se obětující musí povznést na stupeň nebešťanů. Ovšem i život na zemi má své klady a z toho důvodu obětující příliš ze země nepospíchá. První polovina obřadu zajišťuje nesmrtelnost, ve druhé fázi se jedinec opět vrací mezi smrtelníky. K tomu záměru musí přednést s pauzami za každou čtvrtinou verše, tak se prý dostane do nebe. Poté přednáší s přestávkou za každou polovinou verše, aby vystoupil do atmosféry, a pak s pauzou po třech čtvrtinách verše, tak se dostane zpět na tento svět. Poté přednáší verš jedním dechem, aby pevně zakořenil ve slunci, které se třpytí „tam nahoře“. Závěrem proces pokračuje obráceně, takže se připevní v atmosféře a potom na tomto světě. Dychtí-li člověk jen po nebeské sféře, nesmí kněz uskutečnit rituál sestupu. Jedinec se tak dostane do nebeské sféry, ale tady na zemi pak už zůstane jen krátce. Vystoupení obětujícího na nebe je v logickém poměru k védské kosmologii. Jedinec stoupá do nebe, aby se radoval z nesmrtelnosti, kterou mu dala oběť. V kontrastu nesmrtelnosti stojí opakovaná smrt. Stanovisko bráhman na opakovanou smrt je jednoduché – opakovaná smrt znamená jen příští smrt. Mrtví se dělí na dvě skupiny- na ty, kteří budou muset opět zemřít a na nesmrtelné, kteří už nezemřou. Nebožtík, který dosáhl nesmrtelnosti, opustí svou fyzickou schránku a ponechá ji podle dohody bohů se Smrtí na zemi a postupuje na cestu do nebe. V druhém případě půjde cestou předků. Za předky jsou považováni zemřelí, kteří přetrvávají jako smrtelníci a kteří se neočistili od zla. Nevlastní fyzickou schránku, jsou to duchové. V postoji k lidem vystupují jako vyšší stvoření. Když je předkům obětována pohřební kulička potravy, je potřebné otočit tvář, protože je pod důstojnost předků přijít nakrmit se. Předkové jsou vzteklí a pronásledují

lidi zlobou, a z toho důvodu se vyplácí mít s nimi dobré vztahy. Předkům se obětuje z důvodu, aby se přenesli do lepšího světa, nebo aby k vám do rodiny nepřišli někoho zabít. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 27 – 28)

2.3.2. Díkša

Předtím než je mrtvému určen posmrtný osud, musí podstoupit test, který připomíná miskú vah – na jedné straně stojí dobro, na druhé zlo, a která vlastnost převáží, ta rozhodne. Pojmům dobra a zla chybí etická náplň, protože vše se vyměřuje jen ze zorného úhlu obřadu – dobrý skutek je soulad s rituálními pokyny, špatný čin je jejich porušení. Protože si člověk nemůže vzít svou tělesnou schránku do nebe, musí udělat speciální souhrn ceremonií tzv. díkša. Komplikovaný děj má za záměr obstarat obětujícímu nové tělo se znamením zrození a početí, takže je pak opatřen dvěma těly – jedním fyzickým, smrtelným a druhým rituálním, věčným. První z nich je stanoveno jako oběť, protože ten kdo koná díkšu, obětuje své tělo všem bohům. Než se však tělo použije jako obětina, musí se zbavit vši špinavosti a nečistoty. Z toho důvodu si obětující okouše nehty, oholí vousy a vlasy. Až poté získá člověk rituální čistotu. Díkša je druhé zrození přeměňující člověka v boha. Na těchto vzorech pozorujeme, že byla v teorii a praxi přijata eventualita znovuzrození obřadem. Tím se rovněž rozvinulo využívání sexuálního kontrastu k symbolickým úkonům. Například rozdělí-li při přednesu kněz první polovinu verše a další polovinu těsně spojí, vypadá to, jako když při milostném aktu žena rozevře stehna a muž svá stáhne. Kněz se tak snaží napodobit pohlavní styk, aby oběť přinesla početné potomstvo. Během zakončení obřadního shromáždění trvajícího rok, musel obětující po celoroční pohlavní abstinenci v sobě probudit mužskou sílu. Z toho důvodu na zasvěcených místech docházelo k rituálním souložím. Tak nachystaly bráhmany postup orgiastickým principům tantrismu. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 27 – 29)

2.4. Posvátná voda

Nedílnou součástí náboženského rituálu je voda. Voda je i nejčastějším darem božstvu. Zajišťuje rituální očištění osob i předmětů. Za mimořádně posvátnou je považována voda z Gangy, která pramení z himálajských ledovců a sněhu. Voda z Gangy je rozšiřována k rituálním účelům do celé Indie. Voda se využívá při obřadech a je poskytována nemocným a umírajícím. V Indii se nachází velký počet vodních toků a ploch, u některých se vyskytují

poutní místa – tirthy, ve kterých se provádí posvátné koupele. K těmto místům chodí guruové, asketové, svatí mužové i obyčejní lidé, aby smyli své hříchy, modlili se a popřípadě zde i umřeli. Jestliže někdo zemře na posvátném místě u řeky, tak jeho duše vstupuje přímo k bohu a je vysvobozena z cyklu další reinkarnace. Mrtvá těla se spálí a ostatky jsou vysypány do vody. K nejznámějším poutním místům patří Váránasí na Ganze a Prajág⁸ na soutoku Jamuny a Gangy. (Marková D. a kol., 1996, str. 97)

⁸ dnešní Iláhábád

3. Obřady a tradice v domácnosti

Hinduistu provází obřady doma na každém jeho kroku. Pro hinduistu je to hlavní a nejtypičtější znak. Vykonavateli domácích obřadů jsou bráhmani, kteří se dělí do tří skupin – chrámový kněz, domácí nebo rodinný kněz a obětník. Domácí kněží – puróhitové nejsou přiřazeni k žádnému chrámu, ale často jsou po celé generace přičleněni k určitým rodinám. Povinností puróhita je vykonávání obřadů, kterými hinduista prochází během své životní poutě. A to ho i živí. Rodinný kněz denně navštíví svěřené rodiny – několik desítek, vystaví jim horoskop, objasní astrologické údaje a dostane patřičnou odměnu. Navíc se prakticky každý den koná v nějaké z jeho rodin zvláštní událost jako je narození, zasnuby, svatba atd. a to vše mu zaručuje výdělek. (Zbavitel D. a kol, 1964, str. 179 – 180)

3.1. Púdža

Všechny nábožnosti a obřady v hinduismu se spojují s kosmickou duší tedy s brahma. I když je v hinduistické krajině velké množství chrámů a svatyně, v každém sebeprostším stavení najdeme speciální místo, kde se pravidelně, většinou každodenně, provádí rodinné bohoslužby. Takové obřady probíhají podle rituálu púdža. To je rituál, který vymezuje všechny chrámové a domácí bohoslužby. Hlavním bodem zmíněné domácí rituální místnosti je oltář, který je nejjednodušeji opatřen podobiznou božstva, náčiním na zapalování vonných tyčinek, olejovou lampičkou, místem na pokládání obětí, kterými mohou být vařená nebo syrová jídla, květiny, šálek čisté vody. Pokud je rodina finančně zajištěná, je vymezeno denním bohoslužbám více místa, někdy i celá místnost. Jeden z příslušníků rodiny na sebe bere roli obětníka a řídí bohoslužbu. Další člen rodiny hraje na hudební nástroj. K púdže náleží rituální hudba, která má v Indii bohaté zvyklosti s oblastními obměnami. Púdža může být obyčejná, ale také velmi rozsáhlá a všestranná – všechny formy jsou možné. Každá její podoba je spojena s meditací. Čím je větší množství modliteb, tím je bohatší vykonání púdže. Na oltáři může být několik podob božstva v harmonii s tradicí nebo současnou životní zkušeností, zatímco v popředí je domácí božstvo rodiny. Po celé Indii neexistuje svátek nebo rituál, který by se konal zároveň nebo totožným způsobem. (Kirste R., 2002, str. 81 – 84)

3.2. Motlitby

Značnou roli v denním rozvrhu hinduisty tvoří modlitby. Věřící se můžou modlit na libovolném místě a v libovolnou dobu, v hinduismu neexistují žádné povinné ani hromadné modlitby. Většinou se modlí buď v chrámu nebo doma. Doma mají většinou malou svatyni s obrázkem posvátného božstva, kterého rodina ctí. Hinduisté nejvíce uctívají Šivu, v posledních letech stoupá popularita boha Višnu a ve východních krajích bohyně Šakti. Ženy denně zapalují vonné tyčinky a lampičky s žádostí o bezpečí rodiny. Kromě toho ženy se každé ráno a večer modlí k bohyni Lakšmí, vtělené do keříku bazalky – tulsí, která nosí štěstí. Motlitby se vyslovují nahlas, pološeptem nebo v duchu a občas i zpěvavě. Motlitba probíhá většinou vestoje se sepjatýma rukama a příležitostným klaněním. Vyjadřuje se tak oddanost k vyvolenému obrazu nejvyššího božstva – bhakti. (Halík T., 2006, str. 197 – 198)

3.3. Denní režim

Po procitnutí si hinduista musí opláchnout obličej, posadí se tváří k severu, kde sídlí bohové a medituje k jednomu z nich. Dále si čelo namaže posvátným popelem⁹, vezme hůl, oblečení na převlečení, džbán na vodu, zrnko rýže a odejde z domu. Poté jde vykonat potřebu na suchý záchod. I v takto choulostivé situaci musí recitovat mantry a klanět se démonu Ástrovi. Následně se musí omýt a to tak, že vstoupí po kolena do vody, ruce a spodní část těla si očistí pískem a vodou. Na zuby používají větvičky a dřívka předepsaných stromů. Jedna z hlavních každodenních povinností hinduisty je ranní koupel. Během koupání se rituálně srká voda, odřikávají se různá zařikadla, provádí se oběti bohům a duším zemřelých. Ten, kdo se nemůže vykoupat ve vodě např. žena při menstruaci, jelikož by znečistila vodu, si může vybrat koupel v kravské moči, trusu, podmáslí, mléce, rozpuštěném másle, posvátném popeli nebo v hlíně. Po ukončení koupele se znovu slavnostně nanáší posvátný popel a při tom se odřikává nejvýznamnější modlitba – základní mantra ÓM pro šivaisty a pro višnuisty HARY, ÓM. Tato modlitba slouží k úvodu do meditace, při které se hinduista snaží představit svého boha tak, jak ho vídá na obrazech, sochách a v chrámech. Podle části dne se rozdělují čtyři druhy meditace: ranní, polední, večerní a půlnoční. Po ukončené ranní meditaci přichází

⁹ Získá se zapálením kravského trusu. Musí to být trus mladé krávy, která se pásala na zelené louce. Posvátný popel zbavuje tělo nečistot, bolesti hlavy i nachlazení. (Zbavitel D. a kol, 1964, str. 182)

vrchol celého domácího rituálu. Je to komplikovaný sled posunků a pohybů, zařikávání, kterými hinduista předává jednotlivým bohům své části těla a zároveň svolává božstva a usazuje je v sobě. Bohové jsou nuceni najít si určité místo v hinduistově těle. Poté se na sebe věřící podívá, krátce uctí slunce, pochválí Šivu a ranní meditace je ukončena. Ranní obřady jsou časově nejnáročnější. Hinduista má daný i postup během jídla. Než začne věřící jíst, musí si omýt ruce, obličej i nohy, na zem rozvine rohož a sedne si hlavou směrem jiným než k severu. Před jídlem upije dvakrát trochu vody, džbán s vodou si umístí po pravé straně, poděkuje za jídlo a postříká ho vodou, aby tak obětoval bohům. Jídlo může brát jen do pravé ruky, před prvním soustem pronese modlitbu pránájá sváhá – prospěch životnímu dechu a sní je tak, aby nekousal zuby. Po jídle se opět napije vody, vypláchne ústa a znovu si omyje ruce, obličej a nohy vodou a prostor, na kterém jedl, musí očistit vodou a kravským trusem. V další části dne při večerní pobožnosti se čtou posvátné texty, modlí se a medituje se. Četbě posvátných textů učí guru, protože je to vznešená a vážná záležitost. Před čtením textů se má hinduista vykoupat, upravit si speciálním způsobem oděv, na čelo si namalovat znamení své sekty, opět si vypláchnout ústa, napít se trošku vody – to má očistný účel a nakonec udělat rozhodnutí, že texty bude číst jen s posvátným záměrem. Nejdůležitějším cílem každodenního rituálu je vyvolat ve své vlastní osobě božstvo a přivolat pomocí rituálů splynutí božstva s jeho věřícím. Provádění každodenních obřadů je záležitostí spíše ortodoxních hinduistů a vdov. Velká část hinduistů nebráhmanů omezila provádění rituálů na to nejnütnější. (Zbavitel D. a kol, 1964, str. 182 – 186)

Podle času věnovaného obřadům se může zjistit stupeň modernizace společnosti. Každý hinduista by měl dodržovat obřady konané doma. Důležitější obřady pak musí vykonávat puróhita. V případě, že některá ze svěřených rodin puróhity nerespektuje náboženské předpisy a kněz na to přijde, může provinilou rodinu vystavit veřejnému zavržení, nebo dokonce požadovat její vyloučení z kasty. Vyloučení z kasty je starý zvyk, avšak stále silný donucovací nástroj. (Marková D. a kol., 1996, str. 164 – 165)

4. Obřady v chrámě

V Indii jsou chrámy chápány jako pozemské obydlí bohů. Protože proti bohům bojují démoni, jsou chrámy vystaveny jejich útokům. Z toho důvodu jsou u vchodu do chrámů strašidelné sochy strážců nebo milenců, které vyzařováním energie chrání chrám a tvoří jakýsi ochranný štít. Chrám je v první řadě místo oběti. Hinduista do něj chodí jen na krátkou chvíli, poté ještě zůstává na chrámovém nádvoří, kde medituje a modlí se. (Halík T., 2006, str. 151 – 152)

Chrámové rituály, podobně jako rituály domácí, rozdělujeme na čtyři hlavní obřady – ranní, polední, večerní a půlnoční. K nim se řadí ještě dva menší rituály – dopolední a odpolední, dohromady tedy v chrámě probíhá šest rituálů za den. Kněz, který bydlí vedle chrámu nebo přímo v něm, se na průběh dne složitě připravuje a zároveň se spojuje s božstvem. Poté uctí božstvo, které vládne nad krajem, na němž stojí chrám. Tímto uctěním se získá povolení ke vstupu do chrámu a k zahájení rituálů. Následně obětník probudí bohy, nachystá si nádoby, které bude při rituálech potřebovat a nato už může začít ranní bohoslužba. V podvečer se znovu uctí božstvo vládnoucí nad krajem a zároveň se mu odevzdají klíče od chrámu. Způsoby, které bráhman využívá, jsou hlavně magické formule, modlitby, posvátné slabiky a symbolická gesta. Obětník má jako součást přípravy i jógická cvičení. Důležité části rituálů se opírají o představu, že bozi jsou jako šlechtní lidé, kterým je zapotřebí vše zařídit. Bozi jedí, koupají se, převlékají a zajišťuje se jim zábava. Šestkrát denně se jim podává jídlo, přestože chudý dělník nebo rolník má jídlo sotva dvakrát za den. Tyto jednoduché úlohy byly poskládány do spletilého obřadu, který se dennodenně opakuje. Všechny obřady směřují k dosažení blaženosti a zamezení zla. Na chrámových bohoslužbách záleží blahobyt a úspěch kraje, nad kterým božstvo uctívané v chrámě vládne. A dokonce na chrámových obřadech závisí i štěstí všech lidí na zemi, jelikož svět se znovu formuje v chrámě právě silou oběti. (Zbavitel D. a kol, 1964, str. 180 – 187)

Vše provádí bráhmani, ale i tak si věřící svou nečinnou přítomností mohou nashromážďovat záslužné činy pro výhodnější příští narození. Kněz nějaké dary, které věnoval božstvu a ukončil oběť, vrátí zpátky obětujícímu a ten si je může odnést domů jako posvěcenou potravu. Nejčastější oběti jsou vykonávány ve výroční svátky, kterých je v Indii početně mnoho. Přestože jsou svátky zaměřeny na dílčí sekty – šivaisté, višnuisté, šaktické, uctívají je převážně všichni společně. (Halík T., 2006, str. 152)

5. Svátky a poutě

Slavení svátků v hinduismu se řídí rozdělením měsíců, které jsou rozvrženy na dvě stejné části – jedna je, když měsíc dorůstá a druhá, když měsíc ubývá. Každý měsíc má třicet dní. Jednotlivé svátky znázorňují vyvrcholení roku podle krajů a kast. Většinou jsou svátky zasvěceny místnímu chrámovému božstvu. Mnohdy se promíchalo několik podnětů a motivů, protože v průběhu vývoje se svátky častokrát slučovaly. Přesto nenajdeme v celé Indii svátek, který by provázel stejné zvyklosti. (Kirste R., 2002, str. 81 – 83)

U svátků, které jsou převážně zasvěceny jednotlivým bohům a bohyním se objevuje rituální náplň. Počet svátků je veliký, protože hinduistických božstev je nespočítatelné množství. Nejvíce svátků se slaví v podzimním období, nejméně v létě. Všechny svátky mají některé znaky společné. Jsou to zejména obřady, které vykonává bráhman za recitace manter a odříkání modliteb. Dále to jsou rituální činnosti jako vyzvánění, kterým se oznamuje vdechnutí života soše a její identifikace s bohem, okuřování sochy a pokropení posvátnou vodou z Gangy, obětování jídla, trubení na lastury, potírání soch santálovou pastou nebo olejem. Mezi nejdůležitější svátky patří dívalí, rakša bandhan a holí. (Zbavitel D. a kol, 1964, str. 150 – 156)

5.1.1. Dívalí

Známý také jako dípáválí, je slavnost světla. Dívalí patří k nejrozšířenějším slavnostem v Indii. Svátek se slaví v temné noci na konci měsíce ašvina, který u nás odpovídá měsíci říjnu. Slaví se vítězství světla nad temnotou a dobra nad zlem. Hinduisté do svých stavení zvou bohyni Lakšmí zapálením olejových lampiček, které nechají zapálené celou noc, aby tak odehnali hrozbu temnoty, neštěstí a smrti, kterou představuje Alakšmí, sestra bohyně Lakšmí. Hlavní částí svátku je uctívání bohyně Lakšmí na první den v novém měsíci. Některé komunity považují tento svátek za počátek nového roku, který se uctívá znaky luxusu – novými šaty, sladkostmi, bohatou olejovou lázní, ohňostroji. Někteří dávají před Láakšmí symbol svého zaměstnání v domnění, že jim požehná a zaručí lepší práci. Oslavy trvají několik dní a vztahují se k nim i uctívání krav a telat, věnování dárků mezi příslušníky rodiny a udobřování neposedných duchů Jamy – boha smrti. (Littleton C. Scott, 1998, str. 51)

5.1.2. Rakša bandan

V měsíci šrávana v období dešťů se slaví svátek ochranné šňůry. Sestry zavazují svým bratrům na zápěstí šňůrky z bavlny a hedvábí, které symbolizují ochranu. Následně udělají sestry bratrovi na čelo tečku z červeného prášku, který značí zdar a sílu. V případě, že dívka nemá vlastního bratra, naváže šňůrku některému mužskému příbuznému. (Kirste R., 2002, str. 85)

5.1.3. Holí

V ohni – hólíce, který se zapálí večer před svátkem, shoří veškeré špatnosti a zlo z předešlého roku a tím započne nový rok. Hinduisté chodí sedmkrát kolem ohně a vhazují do něj hlínu, kamínky, rýži, tím ničí všechny špatné pocity a myšlenky. Následně si všichni návštěvníci udělají z popela tohoto ohně tečku na čele, která je znakem vnitřní očisty. Později se mezi sebou lidé omlouvají za špatné skutky a vzájemně si je promíjejí. Oslavy jsou spjaty s tancem a zpěvem. Svátek se uskutečňuje i za hranicemi Indie např. v Evropě, konkrétně v Holandsku. (Kirste R., 2002, str. 85)

Holí patří k nejoblíbenějším svátkům v hinduismu. Slaví se na jaře o úplňku měsíce phálgunu. Literární texty považují holí za nejstarší dochovaný svátek v hinduismu. Někteří holí spojují s bohem lásky – Kámou, ale v dnešní době je svátek spíše věnován bohu Kršnovi. Připomínáním jeho rozmarných her bývá jeho socha rituálně houpána v houpačce. Nejvýznamnějším rysem tohoto svátku je vzájemné polévání barevnou vodou a posypávání červeným práškem. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 155)

5.2. Poutě

V duchovním životě hinduisty hrají roli čtyři významná centra. Prvním centrem je vlastní domov, ve kterém probíhají rituály a každodenní zbožnosti. Druhým místem je chrám. Hinduista většinou navštěvuje ten, který je nejbliže jeho domovu. Měl by do něj docházet co nejčastěji, alespoň v období svátků. Třetím střediskem je působiště sekty – math a sídlo jejího vůdce. Jednou za rok by měl hinduista do sekty zajít. Pravověrní hinduisté navštěvují sektu každý druhý nebo třetí měsíc. Čtvrtým náboženským centrem je poutní místo – tírtha. V Indii se vyskytuje tisíce poutních míst s různou mírou důležitosti a významu, k nimž nepřetržitě

přicházejí davy věřících. U posvátných vod, především u Gangy, jsou poutní místa nejdůležitější. Každý hinduista by měl alespoň jednou v životě takové místo navštívit. Životním cílem převážné části hinduistů je uskutečnění obtížné cesty k himálajským chrámům u pramenů Gangy přinejmenším jednou za život. Velmi oblíbené jsou poutní místa v Hardváru, Váránasí a Rišikéši. Je úplně normálním jevem, když rodina cestuje přes celý poloostrov, ze západu na východ, ze severu na jih a opačně, aby mohla navštívit poutní svatyně. V dnešní době je putování usnadněno dopravními prostředky. (Marková D. a kol., 1996, str. 165)

Někdy rada starších – paňčajat udělí některému z hříšníků, který se provinil proti kastovním předpisům, trest v podobě pouti. Občas bývá trest zpřísněn o několik desítek kilometrů pěší chůze. (Halík T., 2006, str. 202)

5.2.1. Kumbhméla

Mély jsou menší oslavy, dlouhodobější trhy, které se soustřeďují na poutních místech. Společně se svátky mají za úkol zapojit všechny společenské vrstvy hinduistů i ostatních věřících a odstranit všechny odlišnosti mezi světským a náboženským způsobem myšlení v indické společnosti. Největší a nejznámější mélou na světě je Kumbhméla. (Jordan M., 2000, str. 65)

Největší pouť Kumbhméla se koná jednou za dvanáct let na soutoku dvou indických řek Jamuny a Gangy ve městě Iláhábád. Hinduisté dokonce věří, že na tomto místě je soutok tří řek – Gangy, Jamuny a neviditelné Sarasvatí, která se ukryla pod povrch před zlými démony, aby se bezpečně vlila do Gangy a Jamuny. Z tohoto důvodu se toto místo nazývá Trivénisangam – soutok tří řek. Z historických památek vyplývá, že Kumbhméla se zde konala už na přelomu sedmnáctého a osmnáctého století. Ve výjimečném postavení slunce ve znamení Skopce a Jupitera ve znamení Vodnáře v měsíci mághu a vybraných dnech má koupel nejvyšší význam – poutníci jsou očištěni i od těch nejhroznějších činů a ten, kdo zde dobrovolně zemře, se stane nesmrtelným. Nejenže v takových chvílích je stísněný prostor, ale může dojít i k ztrátám na životech. Kumbhméla se koná na čtyřech posvátných místech, ale v jinou dobu a v menším počtu než v Iláhábádu, který je nazýván král všech poutních míst – tírtharádža. Podle dávné legendy o džbánu nesmrtelnosti, kdy se mezi bohy a démony strhl boj a silnější démoni džbán – kumbha získali a poté syn boha Indry – Džajanta džbán

vytrhl. Změnil se v ptáka a na čtyřech místech, kde odpočíval a pokládal džbán, vznikla posvátná místa – Iláhábád, Násik, Hardvár, Udždžain. Poutníci se sjíždějí na tyto posvátná místa každý rok. Jednou za šest let se koná tzv. poloviční Kumbhméla – Ardhkumbhméla, to se na tírtharádžu sjíždějí milionové zástupy věřících, stejně jako na Kumbhmélu konanou po dvanácti letech, po čtyřletých intervalech se pak pořádají menší kumbhmély. Většinu návštěvníků reprezentují obyčejní poutníci. Ti se podrobují očistnému obřadu, který vrcholí koupelí na soutoku řek. Obřady řídí prajágválové nebo pandové, kteří mají poutníky přiřazené podle obvodů. V dnešní době se od složitého obřadu upustilo a dodržuje se jen koupání, holení a placení poplatků. Od zápisu u pandy se jde poutník rovnou ostříhat k holiči. Ten mu na těle nenechá jediný vlas ani chloupek, pryč musí obočí i řasy. Objevují se i výjimky jako jsou obyvatelé Iláhábádu, sikhové¹⁰ a vdané ženy, těm holič ustříhne jen symbolický pramínek vlasů. Vdovy musí být oholeny celé. Do posvátné řeky se pak vloží vlasy, každý vlas má symbolizovat promíjení mnoha nových zrození a dlouhé roky v nebi. Vrcholem celé slavnosti v den nejvýznamnějšího svátku je masová koupel sádhuů¹¹, kteří v astrologicky nejvhodnější chvíli v houfech vstupují do vody. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 162 – 167)

¹⁰ Sikhové, směr sikhismus – pokus o spojení islámu a hinduismu, sikhové neuznávají formální rituály a kasty. (Filipský J. a kol., 1996, str. 398)

¹¹ Světci, svatí muži, žebraví poutníci. (Werner K., 1996, str. 158)

6. Rituály životního cyklu

Hinduismus patří mezi náboženství, které mají dokonale propracovaný systém obřadů spojený s průběhem celého životního cyklu. Ve staroindických zákonících se nařizovalo asi čtyřicet rituálů provázejících člověka od narození po smrt. Některé z nich už v minulosti zanikly a mnohé z nich se uskutečňují jen v určitých krajích Indie. V ortodoxních rodinách je četnost prováděných životních obřadů značně vysoká. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 170)

Zatímco vesnice v Indii se drží svých tradic, městská společnost zažívá pokrok. Ve městě pomalu mizí hranice kastovníctví a povolna se rozpadá zvyk dědičnosti zaměstnání, ženy vystupují ze stínů mužů a pracují na prestižních postech a univerzity navštěvují už i mladiství z kasty nedotknutelných. Pokrok je nezpochybnitelný. Při pečlivém pozorování městské společnosti nicméně dospějeme k závěru, že pokrok se děje jen na povrchu. Zmíněný výčet je jen vnějšími znaky a nemá téměř nic společného s osobním a rodinným životem hinduisty. Už od nepaměti v domovech vládne tradice. (Marková D. a kol., 1996, str. 159)

Hinduista v průběhu života prochází tradičním souborem rituálů životního cyklu od početí po zpopelnění na pohřební hranici. Jejich množství je odlišné podle kraje a kasty. Každý rituál značí ukončení jedné etapy životního cyklu a začátek dalšího a každý značí rituální proces člověka ke zdokonalení. (Knotková- Čapková B. a kol., 2004, str. 142)

6.1. Rituály od početí po narození

Početí dítěte je v hinduismu považováno za posvátný akt, jemuž indická mytologie poskytuje kosmickou důležitost – žena je země, muž nebe, muž je dárce semene, žena pole. Z matčina těla se údajně vytváří maso, krev a vnitřnosti, z otcova semene se vytváří zuby, kosti, sperma a tělesný oběh. Když převládají látky z matčina těla, narodí se dcera. Je-li silnější hmota z otce, narodí se syn. Narození potomka do rodiny se slaví jen v případě, že je to chlapec. Narodí-li se chlapec, ženy čekající u porodní místnosti to oznámí celé společnosti hlasitým troubením na mořskou lasturu. Je-li to děvče, žádné troubení ani oslavy se nekonají. Na pohlaví dítěte mají prý vliv obřady plození chlapce, které se začínají konat již ve třetím měsíci prvního těhotenství. Později se provádí rituál rozčísnutí vlasů. Nastávající otec třikrát

vjede dikobrazím ostnem těhotné manželce do vlasů, současně se recitují mantry¹² a obětují se zrající plody. (Halík T., 2006, str. 51)

V pátém měsíci se uskutečňuje obřad Pěti nektarů. Rodinný lazebník natře ženě tělo pastou z oleje a dalších různých, rostlinných složek a ostříhá jí nehty. Udělá ženě jakousi celkovou přírodní kosmetiku. Poté se žena vykoupe, obleče se do nových šatů a za přednesu manter se jí dá pět nektarů. Těmito nektary jsou mléko, rozpuštěné máslo, třtinový cukr, med a sladké dahí¹³. Následně dostane uvařenou rybu se zeleninou na všechny způsoby, protože musela držet celý den půst. Aby se Osudu názorně předvedlo, jak má vše udělat, nakrmí se z ženina talíře dalších pět žen, které mají zdravé dítě a jeden chlapec. U nějakých rodin se rituál koná až v sedmém měsíci. Nastávající matka obdrží nektarů sedm, navíc dostane šťávu ze zeleného kokosového ořechu a banán. Budoucí matce a očekávanému potomkovi jsou vzdávány i další zásluhy. V osmém měsíci zajišťuje kněz matce a dítěti oblibu bohyně Aštambariky a v devátém bohyně Durgy¹⁴. Jelikož je hinduistický kalendář lunární, má měsíce kratší a délka těhotenství je v hinduismu deset lunárních měsíců. Ke konci těhotenství se koná ještě jeden obřad. Nazývá se Sádha a znamená choutky, touhu, těhotenské choutky. U budoucí matky se sejdou příbuzní s dárky a snaží se jí vyplnit všechna přání a přitom se podává pohoštění. Na oplátku je pak žena zvána na návštěvu a pohoštění k sousedům. Tento zvyk se provádí proto, aby nastávající matce navodil pohodu. V konečném stádiu těhotenství se objevuje i několik zákazů, např. v osmém měsíci nemá žena dovoleno cestovat. (Preinhaelterová H., 1997, str. 7 – 12)

6.2. Narození

Narození hraje důležitou roli. Podle hinduistů určuje celý život postavení planet v okamžik narození. Je tedy nezbytné, je co nejpečlivěji zaznamenat. Následně astrolog vypracuje horoskop na žlutý papír, na který nakreslí červeným inkoustem složité grafy. Poté papír svine do ruličky a sváže červenou šňůrkou a předá ho matce, která ho hlídá jako nejcennější poklad. Horoskop je posuzován při všech hlavních událostech hinduistova života, podle něhož kněz stanovuje příznivé momenty pro všechny rituály, kterými hinduista projde.

¹² Sloka, verš, krátká formule. (Werner K., 1996, str. 124)

¹³ Dahí vypadá jako jogurt. (Preinhaelterová H., 1997, str. 8)

¹⁴ Nazývána též matka matek. (Preinhaelterová H., 1997, str. 8)

Nejdůležitější úlohu sehrává při volbě partnera. Astrologové se snaží okamžik zrození aktivně předpovídat. (Preinhaelterová H., 1997, str. 2)

Pro porod jsou speciálně vyhrazeny prostory jen pro tuto funkci. Místnost musí být důkladně očištěna bráhmanem před porodem, ale i po něm. Na vesnicích se pro porod staví zvláštní chaty. Většinou jsou to jen chatrče, ale žena v nich kromě porodu musí s novorozencem strávit určitý čas. V té době se nesmí setkat s ostatními obyvateli domu, kromě osoby přidělené pro péči o dítě a o ni. Z chaty může matka s dítětem odejít až po vykonání očistných obřadů. Matka je po porodu považována za nečistou. Všeobecně je zvykem, že čím vyšší kasty je nemluvně, tím tvrdší jsou předpisy pro očistu matky a dítěte. Nejčastěji používaným způsobem očištění je voda, nejlépe voda z Gangy, jejíž malou zásobu má doma každá rodina a sušený kravský trus. Stav odnětí od ostatních obyvatel je brán spíše jako ochrana a místo pro odpočinek pro matku vyčerpanou po porodu. Po samotném porodu se provádí několik obřadů. Těsně po porodu, ještě než se odstříhne pupeční šňůra, se otec dotkne rtů novorozeněte zlatou lžící nebo prstenem namočeným v medu, tvarohu a rozteklém másle. Současně se do pravého ucha dítěte zašeptá třikrát jméno bohyně Váč¹⁵. Dítěti se přestříhne pupeční šňůra a než se mu dá napít z prsu, vyberou pro něj rodiče vhodné jméno, známé jen pro ně a které nemůže být známo veřejnosti až do puberty. Tento obřad se nazývá Samskára – vytvoření moudrosti. Běžné jméno se při obřadu dává dítěti deset až dvanáct dní po porodu, někde až po roce. Často se dítě pojmenovává podle astrologicky vhodného boha. Většinou je to maska pravého jména, které je způsobem utajení ochraňováno před uhranutím a jiným zneužitím. Dávnou vírou ve výskyt sudiček a pomocnic při porodu o začátku života dítěte připomíná obřad, který se koná šestý den po porodu, jedná se o naklonění bohyně Šašthí¹⁶. Čtvrtý měsíc po narození nastává den, kdy dítě smí prvně opustit stavení a vidět měsíc a slunce. V šestém měsíci přichází den, kdy dítě poprvé pozře tuhou stravu – vařenou rýži. V sedmi měsících se uskutečňuje obřad propíchnutí ušního lalůčku a pověšení kroužku. Děvčatům se píchá do levého ucha a hochům do pravého. Konečný obřad této životní etapy se týká prvního holení hlavy, zároveň se na temeni hlavy nechá malý cop vlasů. Tento obřad souvisí s poutěmi a sliby. (Halík T., 2006, str. 51 – 52)

¹⁵ Nositelka védů. Ve Rgvédu je opěvována jako bohyně, tvůrčí prasíla bohů ztělesněná do slov svatých textů. (Filipský J. a kol., 1996, str. 503)

¹⁶ Ochránkyň dětí. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 171)

6.3. Vstup do vzdělání

Jedním z nejdůležitějších obřadů hinduistického chlapce je rituál upanaja – zavěšení posvátné šňůry. Na posvátné předání šňůry je u hinduistů pohlíženo jako na druhé, rituální zrození, z toho důvodu se držitelům říká dvojzrozcenci – dvidža. V dnešní době mohou posvátnou šňůru získat zpravidla bráhmani, ale ve svatých textech najdeme, že i kšátrijové a vaišjové na ni mají právo. Obřad je spojen se slavnostmi a trvá tři dny. Obřad musí vykonávat bráhman, který má dobré znalosti manter, které při obřadu recituje za přítomnosti chlapce a jeho otce. Rituálu předchází oběť sedmi pokolením zemřelých předků, kterou se žádá o jejich požehnání. Před hlavní slavností se chlapcovi obřadně oholí hlava. Chlapec si sedne na malou stoličku mezi čtyři banánovníky zasazené do kusů hlíny, přistoupí k němu rodinný holič, sáhne si břitvou na čelo, ostříhá chlapci vlasy a vyholí mu hlavu, ale na temeni mu zanechá malý chomáček vlasů na další cop, zároveň u toho kněz recituje nařízené průpovědi. Dále se provádí obřadní koupel, po které je chlapec oblečen do oranžového hávu z plátna nebo hedvábí. Po těchto předběžných obřadech usedá syn mezi otce a kněze na zem před rodinného boha, všichni tři musí mít tváře otočené k východu. Bráhman zavěsí přes levé rameno a hrud' chlapci posvátnou šňůru a zakončí ji svázáním posvátného uzlu na jeho pravém boku. Od tohoto momentu ji dvojzrozenec nemůže sundat a po prošoupání dostane novou posvěcenou šňůru. Posvátná šňůra je složená ze tří bílých bavlněných vláken, z nichž každé vlákno symbolizuje božskou trojici – Brahma, Šivu a Višnu a všechny tři vlákna jsou spleť tří tenkých nitek. Obřad má několik dalších částí – zavěšení šňůry z posvátné trávy, dotýkání se čela, očí, uší, srdce a jednotlivých končetin, uctívání ohně. Kněz v roli duchovního učitele při všech úkonech vyslovuje verše z véd a chlapec je po něm pořád opakuje. Chlapec se při obřadu musí naučit gájatrímantru, nejposvátnější z rgvédských obětních hymnů. Po jeden měsíc když ráno vstane a umyje se, musí ji pronést stoosmkrát, vzývá tak boha Savitara¹⁷. Obřad se koná v uzavřené místnosti, proto aby se hoch mohl plně koncentrovat na obsah manter, správnou intonaci a výslovnost. V místnosti je jen chlapec, jeho otec a kněz, nikdo jiný tam nesmí vstoupit. Hoch tu prožije tři dny odříkání, spí na rohoži, sám si připravuje jednoduché jídlo a nemůže odtud odejít, jelikož mu po celou dobu obřadu není dovoleno pohlédnout na slunce. (Zbavitel D. a kol., 1964, str. 172 – 173)

Dříve odcházel chlapec po obřadu k zvolenému guruovi, který ho pak učil všemu potřebnému. Žákovi se říkalo brahmačárin. Žáci z vyšších kast se obvykle zúčastňovali

¹⁷ Védský sluneční bůh a mocný dárcé životní síly. (Werner K., 1996, str. 164)

mnohaleté náboženské výuky u vybraných guru a ostatní hoši se učili v tradičních zbožných tólách. V dnešní době se už tyto způsoby téměř nepraktikují a i synové bráhmanů chodí do školy. Právě pro mladíky z bráhmanských rodin živící se obětnictvím je důkladné naučení náboženství základním prvkem profesního vzdělání. Klíčovou složkou je výuka sanskrtu, protože všechny hinduistické náboženské texty jsou napsány v tomto mrtvém jazyce. (Halík T., 2006, str. 62 – 64)

Obyčejně studium trvalo dvanáct let. Pilní žáci, kteří se naučili látku v kratší době, mohli odejít domů dříve. Žáci se kromě védských textů učili i podstatu astrologie, astronomie, grafiky, fonetiky, matematiky a jiných disciplín. Brahmačáriní za studium obvykle neplatili žádné poplatky, na oplátku pro učitele a jeho rodinu vykonávali domácí práce a po ukončení studií mu to oplatili, jak jen to majetkové poměry rodiny umožňovaly. Odměnou bývala zpravidla kráva. Žáci si nemohli přivydělávat, žili jen z nepatrných peněžních darů. Znakem této starodávné tradice je hůl a mošna, do které dostávali chlapci při zavěšení posvátné šňůry dary jako peníze a rýži od rodiny a známých přátel. Po návratu domů ze studií se koná další významný obřad nazývaný samávartana – návrat. V současnosti tento rituál navazuje na obřad zavěšení posvátné šňůry a je součástí jeho radostného ukončení. Po rituální koupeli chlapec vymění oranžový háv za slavnostní hedvábné šaty, hůl vystřídá deštník, který je moderním znakem zdaru a úspěchu. Poté co se chlapec vrátí domů, si smí užívat pozemských radostí, začlenit se do společenského života své kasty a radilo se mu, aby se co nejdříve oženil, protože oženit se a mít děti náleželo do nejsvětějších povinností hinduistů. (Zbavitel D. a kol, 1964, str. 173 – 174)

Všeobecné náboženské vzdělání je v hinduismu hlavně úlohou matek. Ty dětem převypravují mytologické příběhy z Mahábháraty a Rámájany. Matky v Bengálsku pro výchovu svých dcer používají krátké mytologické příběhy s veršovanými pointami, které se dívky musí naučit zpaměti. Dívky zpravidla další náboženskou výchovu nedostávají, i když navštěvují základní školy, ale to nebývá pravidlem. Nicméně indická státní škola do své výuky náboženství jako učební předmět nezařazuje. V současnosti se po celé Indii vyskytuje množství škol zvaných Ramakrishna Mission, podle duchovního učitele z 19. století Rámakrišny, které vedle všeobecného vzdělání poskytují i důslednou náboženskou výuku. (Halík T., 2006, str. 62 – 64)

6.4. Před svatbou

Hinduistický sňatek neznamena dobrovolné spojení dvou lidí, manželský život je povinnost náboženská i společenská. V poslední době stoupá počet manželství z lásky, je to především v modernizujících městech. Manželský svazek má ženě i muži pomoci uskutečnit jejich smysl života, naplnit tradiční životní záměr a v neposlední řadě zabezpečit pokračování rodu. Úlohu a postavení členů rodiny určuje tradice, zatímco manžel je pánem ženy – pati a živitelem – bhartr, žena mu je družkou a společnicí ve všech radostných i neradostných chvílích, jež závisí na dharmě. Jedna z radostných chvil je narození syna. Právě díky němu nebudou rodiče zapomenuti, protože po jejich smrti je syn opakovanými oběťmi chráněn před pobytem v pekle. Naopak dcera v domě zastupuje přítomnost bohyně štěstí – Lakšmí. (Marková D. a kol, 1996, str. 160 – 161)

Bývá zvykem, že hinduistický sňatek je domluven rodiči budoucích manželů. Jinak to ani není možné, protože sotva dívky dospějí, nesmí se stýkat s mladými muži, se kterými nejsou v příbuzenském vztahu, tak to stanovují společenské zvyklosti. Výjimkou jsou mladé dívky, které se s muži seznámily na studiích nebo v zaměstnání. Ovšem taková známost málokdy skončí svatbou. Při vyjednávání se bere v potaz postavení ženicha, majetek nevěstiny rodiny a celá řada dalších pravidel. Budoucí manželé musí náležet ke stejné kastě a společenské třídě. Ve vyšších kastách se pohlíží i na to, aby budoucí snoubenci nepatřili ke stejné rodině¹⁸. Svou úlohu sehrávají i astrologové, kteří podle horoskopů a postavení hvězd budoucích manželů stanoví, v jaký den se má konat svatba. Hodně zasnoubení bylo právě odvolaných jen z toho důvodu, že se neshodovalo postavení hvězd v horoskopech. (Zbavítel D. a kol, 1964, str. 174 – 175)

Po posouzení rodových hledisek si ženichova rodina prohlédne nevěstu a rodina nevěsty ženicha. Pokud obě strany dospějí k přijatelnému zevnějšku, vzdělání, majetkovým poměrům, chování a vhodnému horoskopu, stvrdí se svatební nutnosti za účasti svědků obřadem. V astrologicky vhodný den přijde nevěstina rodina do ženichova domu. Tam se uskuteční hostina a definitivně se určí věno, dopodrobna jsou vypsány všechny kusy výbavy a jsou spočítány všechny předsvatební pozornosti, kterými nevěstina rodina obdaruje ženichovu rodinu, ty jsou den před svatbou poslány do ženichova domu. Na hostině se také

¹⁸ Z otcovy strany se za rodinu považuje příbuzenstvo až do sedmého kolene, ze strany matčiny je to příbuzenstvo do pátého kolene. Ovšem toto pravidlo se až tak striktně nedodrzuje. (Marková D. a kol, 1996, str. 160 – 161)

dohodne počet svatebních hostů v domě nevěsty. Výdaje platí nevěstin rod, i když se počet hostů může vyšplhat do stovek i tisíců. Je to z toho důvodu, že na rozdíl třeba od křesťanství není sňatek stvrzen písemným dokladem a hosté mají úlohu svědků, protože čím jich je víc, tak tím svatba vejde v širší povědomost. Nejjednodušším uzavřením sňatku je registrace na úřadě, která patří mezi nejméně používaný způsob. Podobná sešlost se poté koná i v domě nevěsty, též se koná hostina s určením povinností ženichovy rodiny. Ty se obvykle neseписují a jsou menší, zato dary pro nevěstu a na svatební hostinu jsou početnější. Po těchto dohodách je už sňatek z poloviny uzavřen. Jak již bylo zmíněno svatba, nejpodstatnější z deseti svátostí hinduistické tradice, se podrobuje hvězdným zákonům. V praxi se to uskutečňuje tak, že kněz podle horoskopů snoubenců a kalendáře vyznačí několik dní, z kterých si pak rodiny jeden vyberou¹⁹. Poté kněz určí přesnou minutu, kdy se má obřad konat. Den před svatbou se u rodin nevěsty a ženicha koná přátelská hostina, která slouží k rozloučení se se svobodnými přáteli. V tento den se dříve konal i obřad kurkumové koupele, která měla vliv na zkrášlení a očištění. Koupel obstarávala matka nevěsty dohromady s čtyřmi vdanými ženami z příbuzenstva. Svatebním obřadům žen se říká – obřady pěti vdaných. V dnešní hektické době se koupel omezila na potření čela ženicha a nevěsty kurkumovou pastou, to ale až ve svatební den. Po obřadu udělá bráhman, za recitace manter, ženichovi na čelo santálové znamení a zbytek pasty pošle spolu s ostatními svatebními dary do domu nevěsty, aby i ona dostala znamení na čelo, tak jak to má být. Svatba se koná v soukromí, nikoliv v chrámu. Žádný obřad životního cyklu se nekoná v chrámu. Každá rodina provádí oběti doma před svým božstvem, zejména při podstatných obřadech se vymezí a posvěť vodou z Gangy čtyřúhelník obklopen banánovníky. (Preinhaelterová H., 1997, str. 47 – 76)

Tradice od ženy očekává, že porodí manželovi dítě – syna. Jestliže se tak nestane, tak zvyklosti muži přímo doporučují, aby si z takového důvodu přivedl druhou ženu, a když bude třeba, tak i další, aby splnil hlavní cíl manželství. (Zbavitel D. a kol, 1964, str. 253)

6.5. Svatba

Svatební obřad má několik složek, ty vycházejí z védské tradice a i přesto, že každá oblast Indie má své zvyky, základní složky jsou v podstatě stejné. Obřad se koná v nevěstině domě a vykonává jej bráhman za přítomnosti svatebních hostů. Předtím než ženich opustí

¹⁹ V bengálském kalendáři je sedm měsíců vhodných pro pořádání svateb. V každé části Indie jsou však tyto měsíce odlišné. (Preinhaelterová H., 1997, str. 61)

domov, pokloní se před domácím božstvem. Ve stanovený čas přijede do domu nevěsty ve slavnostním oděvu a s květinovým věncem na krku. Doprovází ho rodinní příslušníci a přátelé, někdy také kapela. Budoucí tchán ženicha přivítá a podá mu stříbrný táč se snubním prstenem a svatebními šaty, do kterého se ženich musí převléknout. Nevěsta je oděna do brokátového nebo hedvábného sári²⁰ a je ozdobena zlatými nebo stříbrnými šperky²¹, většinou to bývá část jejího věna. Nevěsta se zahalí do rudého závoje a její bratr ji dovede do svatební místnosti. I ženich je zakryt hustým závěsem, aby neviděl nevěstu, která ho nejdříve musí sedmkrát obejít. (Zbavitel D. a kol, 1964, str. 176)

Poté si ženich s nevěstou ukážou tvář, podle starého zvyku se do této chvíle snoubenci nemohou spatřit. Nevěště se kolem zápěstí uváže nit a pak se jí rituálně natírají vlasy jako známka toho, že už je vdaná. (Halík T., 2006, str. 66 – 67)

K samotnému svatebnímu obřadu si sednou snoubenci proti sobě po boku bráhmana a nevěstina otce, na hlavách mají tradiční korunky. Za přednesu posvátných manter svěří otec nevěstu ženichovi, ten přijetí potvrdí. Celé tento prosec stvrdí kněz, který pod rudou rouškou spojí ruce ženicha a nevěsty posvátnou šňůrou a pokropí je vodou z Gangy. Mezi nejdůležitější složky obřadu patří uctění ohně jako hlavního svědka svatby. Nevěsta se ženichem u ohně opakují po bráhmanovi verše z véd a přikládají do něj různé oběti jako rýži, větvičky, květy a ovoce. Nevěstin závoj se sváže s cípem ženichova oblečení, protože uzel značí nerozlučné manželské spojení. Poté je kněz vybidne, aby povstali a obešli svatý oheň sedmi kroky, ženich u toho povídá části svatých textů, které vyjadřují věrnost, sílu, majetek, zdraví, narození synů, dlouhý život a přátelství. Nevěsta šlápne při každém kroku na hrstku rýže. Od této chvíle nabývá manželství platnost. Rituál u ohně trvá dvě až tři hodiny. V pozadí hraje kapela a hoduje se. (Zbavitel D. a kol, 1964, str. 176)

6.6. Po svatbě

Po svatbě si ženich za účasti veselého procesí odvádí nevěstu domů. Součástí několikadenního putování je nápoj – čang²², který se popíjí ve velkém množství. V ženichově domově položí nevěsta třikrát nohu na mlýnský kámen jako symbol věrnosti. Je-li nevěsta

²⁰ Ženský oděv

²¹ Záleží na majetku rodiny, většinou v bohatších rodinách jsou to šperky zlaté a v chudších rodinách šperky stříbrné. (Zbavitel D. a kol, 1964, str. 176)

²² Nealkoholický nápoj

plnoletá, zůstane v novém domově natrvalo. Přestože existuje zákon, který nedovoluje uzavírat dětské sňatky, stává se, že i v dnešní době jsou v Nepálu nebo Indii dívky provdávány v dětském věku. V takové situaci se dívka vrací domů k rodičům, kde se učí vést domácnost, dokud se z ní nestane dospělá žena. (Halík T., 2006, str. 67)

V ženichově domově přivítá novomanžele dav příbuzných a sousedek. Na dvůr se postaví obřadní baldachýn, novomanželé se postaví pod něj doprostřed namalovaného kruhu, nevěsta dostane do ruky kulatý džbán a všechny sousedky a příbuzné pohladí ženicha a nevěstu, něco jim povykládají a udělají magické ochranné kruhy. (Preinhaelterová H., 1997, str. 86 – 87)

Přivítání nevěsty v domě ženicha je spojeno s různorodými zvyklostmi. V domě ženicha se také uskutečňuje rituál uctívání domácího ohně, znovu za přítomnosti nevěsty i ženicha. Prakticky ve všech oblastech Indie končí svatební zvyklosti malou oslavou, k níž neodmyslitelně patří zpěv svatebních písní, někdy se také ozdobí ložnice novomanželů různými kvítky. (Zbavitel D. a kol, 1964, str. 177)

6.7. Pohřeb

Základní myšlenka, kterou se hinduisté vymykají ostatním náboženstvím kromě buddhismu, je víra v reinkarnaci. Proto si většina hinduistů smrt pečlivě plánuje. V tomto plánování vidí opatření, jak si zabezpečit další nový život. Zvyk hinduistům nařizuje, aby závěrečné období života žili jako sannjásinové - lidé, kteří se zřeknou všeho majetku, starostí o tento svět a zasvěcují svůj život duchovním myšlenkám. V současnosti neodcházejí staří hinduisté z domova tak často, i když stále se najdou jedinci, kteří se vydají zemřít na poutní místo ke Ganze, nejčastěji do Váránasí. Ten, kdo umírá doma, má mít vedle sebe ve chvíli smrti přítomného nějakého příslušníka rodiny mužského pohlaví, který ho podle tradice chrání před zlými duchy. (Halík T., 2006, str. 100)

Povinnost synů je odnést mrtvého na spalovací hranici u řeky. Tělo se má nést hlavou směřující k řece a přitom se vyvolávají jména bohů. Mrtvého na své poslední cestě provází jen nejbližší přátelé a mužští členové rodiny. Není společenskou povinností účastnit se pohřbu tak jako u nás, až při obřadech zakončujících období smutku přicházejí společenské povinnosti. Na spalovacím místě se tělo symbolicky polije vodou z Gangy a zabalí se do plátna. Poté je položeno na pohřební hranici hlavou k severu. Synové a příbuzní vezmou do

ruky hořící proutky a sedmkrát projdou kolem hranice. Obřad vrcholí ve chvíli, kdy nejstarší syn položí hořící proutek třikrát na ústa zemřelého. Bůh Ohně ho svým plamenem očistí na konec pouti jeho pozemského života. Následně se zažehne hranice a počká se, než začne dohořívát. Každý z přítomných hodí do dohořívajícího ohně posledních symbolických sedm kousků dřeva. Ve chvíli, kdy hranice dohoří, vloží nejstarší syn ostatky do hliněné nádoby. Ty odnese ke Ganze a ponoří do vody. V nové hliněné nádobě se přinese voda z Gangy, kterou se prostor spalovací hranice rituálně očistí. Na místě se poté hliněná nádoba rozbije, stejně tak i další věci, které byly potřeba k úpravě zemřelého. Nakonec kasta spalovačů mrtvých místo zamete a přichystá ho pro další pohřební hranici. Přítomní příbuzní po obřadu provedou očištnou koupel, při níž se musejí do posvátných vod řeky ponořit až po hlavu. (Preinhaelterová H., 1997, str. 118)

Přestože kremace je většinovým zvykem, u některých kast se můžeme velmi zřídka setkat i s pohřbíváním do země. Stejně tak není-li některým hinduistům dopřáno, aby zemřeli u Gangy, přejí si přinejmenším, aby do svaté řeky byl vhozen jejich popel. Proto členové rodiny občas předají urnu s popelem poutníkům, kteří mají cestu k některému posvátnému chrámu u Gangy. Takto zemřelí se většinou spalují na nějakém odlehlém místě za vesnicí obehnaném zdí a u vody. Mužští potomci zesnulého mají povinnost držet přísný smutek až do dne zádušní slavnosti. Do té doby se nemůžou česat, holit se. Oblékají se do bílého plátna a nesmějí nosit ani obuv. V případě, že synové vychází z domu, musí sebou nosit malý kobereček, proto aby rituálně neznesvětili místo, na které se posadí. V době smutku mají také zákaz uctívat veškerá božstva. U nižších kast přetrvává toto období i měsíc, u bráhmanů jen deset dní. Po období smutku se vykonává zádušní obřad šráddha. Při něm nejstarší syn obětuje duši nebožtíka mléko, vodu a kuličky ze syrové rýže a rozpuštěného másla. Provádění tohoto obřadu spočívá v názoru hinduistů, podle kterých není duch zemřelého schopen reinkarnace ani odchodu na onen svět do té chvíle, než se za něj vykoná zádušní obřad a duch může škodit i pozůstalým. Až po uskutečnění šráddhy se duch může uvolnit z tohoto prokletí a udržet se na své cestě cyklem životů nebo docílit vykoupení. Z toho důvodu chce mít každý hinduista mužského potomka, který za něj po smrti udělá zádušní obřady. U lidí, kteří syna nemají, byl vymyšlen náhradní obřad ádja-šráddha, který člověk může vykonat již za svého života. (Zbavitel D. a kol, 1964, str. 177 – 178)

6.7.1. Úděl vdov

Hinduistická vdova má na společenském žebříčku nejnižší místo. Ze zákona z roku osmnáct set padesát šest je povoleno znovuprovdání vdov. Přesto v ortodoxní hinduistické komunitě se dívka provdaná a ovdovělá v dětství, už nikdy nevdá. Je to z toho důvodu, že neporodila manželovi syna a hned po jeho smrti, pokud žila v tchánově domě, byla vrácena zpět ke své rodině. U své rodiny to také vdova nemá snadné. K jídlu dostává jen chléb, jednou denně nemaštěnou rýži bez příloh a dvakrát do měsíce musí držet půst. Jíst smí odděleně od ostatních členů rodiny nejlépe mezi ostatními vdovami. Vdovy nemají dlouhé vlasy, nenosí šperky, chodí v nebarevném oblečení. Vdova je znakem neštěstí. (Preinhaelterová H., 1997, str. 102 – 103)

V minulosti, když ženě zemřel manžel, se prováděl zvyk sání. Tento obyčej je považován za sebevraždu. Pokud ženě zemřel manžel, žena se nechala upálit za živa s ním na jeho pohřební hranici. Převážně se tradice objevovala u vysoce postavených lidí, hlavně u rádžů. Už od poloviny devatenáctého století je sání zakázané, ale i přesto se občas provádí i dnes. Reformátoři, usilující o jeho odstranění tvrdí, že sání vzniklo mylným výkladem staroindických zákoníků. Jeden z posledních případů, který vzbudil v indických médiích vlnu nevole, se stal v září roku devatenáct set osmdesát sedm a jednalo se o sebeupálení osmnáctileté ovdovělé dívky. (Halík T., 2006, str. 101 – 102) Dnešní hinduistické ženy se zásluhou demokratizace a modernizace indické společnosti tohoto nehumánního činu nemusí obávat.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo podat souhrn obřadů současných a nedávných, tradic konaných v hinduismu a nahlédnout tak do každodenního života lidí indického subkontinentu. Odkrýt tajemství hinduistického života a jeho zvyků. Zároveň mi tato práce pomohla naplnit moji zvědavost ohledně hinduismu a ukázalo se, že můj zájem o něj byl oprávněný.

Zjistila jsem, že moderní pokrok se nevyhnul ani tradiční Indii. Zatímco před pár lety bylo běžné obětování velkých zvířat nebo obětování vdov, během dlouholetého vývoje se oběť změnila na podobu rýže nebo kvítek. Uvolňují se hranice kastovního systému, který byl trnem v oku mnoha lidem a zároveň se povoluje lidem z nižších kast vykonávat činnosti, které jsou pro Západní svět naprosto běžné jako např.: studium.

Na druhou stranu se v Indii stále striktně dodržuje hodně nesmlouvavých tradic, které jsou pro Západ nepochopitelné jako např. v manželství postavení ženy, která má prakticky povinnost porodit syna, který se v budoucnu postará pomocí oběti o posmrtný osud rodičů, pokud se tak nestane, doporučuje se mužům, aby si přivedli novou ženu.

Hinduismus je v Indii součástí snad všech činností běžného života. Všechno vychází z myšlenky reinkarnace, se kterou úzce souvisí myšlenka neubližování – áhinsa. Hinduisté věří, že všechno špatné se jim promítne do dalšího života, proto si ortodoxní hinduista třeba předtím, než usedne na lavičku, místo pořádně omete, aby snad nedopatřením nezasedl drobný hmyz.

Stejně tak jako kdysi podnítil můj zájem učitel, mohla by tato práce sloužit k inspiraci pro žáky. Dle mého mínění se přínos této bakalářské práce nachází právě v tom, že shrnuje a soustřeďuje hinduistické obřady do přehledného celku, který snad najde uplatnění ve výchovně vzdělávacím procesu.

Použitá literatura

FILIPSKÝ, Jan. *Lexikon východní moudrosti: buddhismus, hinduismus, taoismus, zen*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-856-0554-6.

HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů: ze života světových náboženství*. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-834-9.

JANÍČEK, Rudolf. *Bhagavadgíta, neboli, Zpěv vznešeného*. Liberec: Santal, 1995. ISBN 80-901531-8-6.

KIRSTE, Reinhard. *Svátky světových náboženství*. 1. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-588-7.

KÜNG, Hans. *Po stopách světových náboženství*. 1. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. ISBN 80-7325-059-4.

JORDAN, Michael. *Tajemný svět Asie: rituály, náboženství, filozofie*. V Praze: Balios, 2000. ISBN 80-717-6946-0.

KNOTKOVÁ - ČAPKOVÁ, Blanka. *Základy asijských náboženství*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0832-4.

LITTLETON, Scott C. *Moudrost východu: hinduismus, buddhismus, konfucianismus, taoismus, šintoismus*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 1998. ISBN 80-717-6646-1.

MARKOVÁ, Dagmar. *Náboženství v asijských společnostech: tradice a současnost*. Vyd. 1. Praha: Akademie věd ČR, 1996. ISBN 80-854-2524-6.

PREINHAELTEROVÁ, Hana. *Hinduista od zrození do zrození*. 1. Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-211-X.

WERNER, Karel. *Malá encyklopedie hinduismu*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1996. ISBN 80-710-8129-9.

ZBAVITEL, Dušan. *Bohové s lotosovými očima: hinduistické mýty v indické literatuře tří tisíciletí*. 2. Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-215-2.

ZBAVITEL, Dušan. *Bozi, bráhmani, lidé: čtyři tisíciletí hinduismu*. 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964. ISBN neuvedeno.

ZBAVITEL, Dušan. *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*. 1. vyd. Praha: Dharma Gaia, 1993. ISBN 80-901-2255-8.

ZBAVITEL, Dušan. *Jedno horké indické léto*. Praha: Panorama, 1981. ISBN neuvedeno.

ZBAVITEL, Dušan. *Otazníky starověké Indie*. Praha: Lidové noviny, 1997. ISBN 80-710-6241-3.

Anotace

Jméno a příjmení:	Žaneta Jozífková
Katedra:	Společenských věd
Vedoucí práce:	ThMgr. Dušan ŠPNER, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Obřady a tradice v hinduismu
Název v angličtině:	Rituals and traditions in hindu religion
Anotace práce:	Tato práce podává souhrn obřadů a tradic konaných v každodenním životě hinduisty.
Klíčová slova:	rituál, obřad, pouť, svátek, modlitba, chrám, narození, manželství, pohřeb
Anotace v anglickém jazyce:	This work provides summary of traditions and rituals in everyday hindus life.
Klíčová slova v anglickém jazyce:	ritual, ceremony, pilgrimage, festival, rogation, temple, birth, marriage, funeral.
Přílohy vázané v práci:	žádné
Rozsah práce:	39 s.
Jazyk práce:	Český jazyk